

Autoreferat

Dr Jarosław Cymerman

Katedra Współczesnej Literatury i Kultury Polskiej

Instytut Literaturoznawstwa i Językoznawstwa

Wydział Filologiczny Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Posiadane dyplomy i stopnie naukowe

1999 – tytuł zawodowy magistra filologii polskiej uzyskany na Wydziale Humanistycznym UMCS w Lublinie, temat pracy magisterskiej: *Tradycja literacka w dramaturgii Włodzimierza Perzyńskiego* (promotor: prof. dr hab. Stefan Kruk, recenzent: dr hab. Elżbieta Rzewuska, prof. UMCS)

2004 – stopień doktora nauk humanistycznych w dyscyplinie literaturoznawstwo uzyskany na Wydziale Humanistycznym UMCS w Lublinie, temat pracy doktorskiej: *Krok w nieznanie. Modele relacji bohatera z równoległą rzeczywistością w polskiej dramaturgii międzywojennej* (promotor: dr hab. Elżbieta Rzewuska, prof. UMCS, recenzenci: prof. dr hab. Dobrochna Ratajczakowa, prof. dr hab. Stefan Kruk).

Informacje dotyczące zatrudnienia w jednostkach naukowych

2009-nadal

Katedra Współczesnej Literatury i Kultury Polskiej (d. Zakład Teatrolologii)

Instytut Literaturoznawstwa i Językoznawstwa (d. Instytut Filologii Polskiej)

Wydział Filologiczny (d. Wydział Humanistyczny)

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Stanowisko: adiunkt

Osiągnięcia i zainteresowania badawcze

Moje zainteresowania badawcze ogniskują się przede wszystkim wokół historii teatru i dramatu polskiego – ze szczególnym uwzględnieniem dziejów scen lubelskich. Staram się opisywać je z uwzględnieniem możliwie szerokiego kontekstu historycznego, społecznego, obyczajowego i politycznego. Efektem tego rodzaju badań była napisana wspólnie z Dominikiem Gacem i Grzegorzem Kondrasiukiem książka *Scena Lublin*, w której przybliżając najważniejsze momenty w dziejach teatru nad Bystrzycą, przyglądaliśmy się jednocześnie przeszłości i kulturze Lublina. W siedmiu rozdziałach-wykładach przypominaliśmy nie tylko dzieje lubelskich scen, ale także wydarzenia historyczne, polityczne i społeczne, mające często bardzo bogaty wymiar widowiskowy.

Równolegle prowadziłem prace nad monografią opisującą dzieje lubelskiego teatru dramatycznego w początkowym okresie istnienia Polski Ludowej. Ich efektem jest opublikowana w 2022 roku monografia *Sezony pierwsze i ostatnie. Teatr Miejski w Lublinie 1944-1949*. Opisuje ona jeden z najciekawszych okresów w dziejach lubelskiego teatru, obejmujący czas gwałtownych wojennych oraz powojennych przemian społecznych i politycznych, w które scena – chcąc nie chcąc – była mocno uwikłana. Moim założeniem było ukazanie tego, co się działo w Lublinie jako swego rodzaju exemplum mogącego ilustrować zmiany, jakie zachodziły w całym polskim teatrze tamtego czasu. Jednocześnie chciałem pokazać, w jaki sposób wielka historia toczyła się w przestrzeni prowincjonalnego miasta, które na krótko z powodu swojego położenia geograficznego stało się stolicą kształtującej się wówczas komunistycznej Polski. W centrum swojej refleksji badawczej umieściłem to, co działo się w tym czasie na scenie przy ulicy Narutowicza, jednocześnie jednak starałem się nie tracić z oczu tego wszystkiego, co działo się wokół niej. W moim przekonaniu historia teatru może stanowić bowiem bardzo interesujący i ważny proberz życia artystycznego i społecznego w ogóle. Stąd istotnym kontekstem były dla mnie prace m.in. Zbigniewa Raszewskiego czy Marty Fik, ale także historyków, literaturoznawców, historyków sztuki i socjologów (m. in. Pierre'a Nory, Hansa Ulricha Gumbrechta, Borisa Groysa, Tony'ego Judta, Marcina Zaremby, Andrzeja Ledera, Zbigniewa Jarosińskiego, Przemysława Czaplińskiego, Jerzego Smulskiego, Mariusza Zawodniaka).

W trakcie opracowywania materiału okazało się, że – pomimo iż było to zaledwie pięć lat – był to okres bardzo zróżnicowany. Nie tylko poszczególne dyrekcje, ale także i każde kolejne sezony różniły się od siebie. Stąd uznałem, że najwłaściwszym sposobem uporządkowania materiału będzie tradycyjny, kronikarski i chronologiczny układ treści, który umożliwi mi zaprezentowanie nie tylko artystycznych dokonań twórców związanych w tym

czasie z lubelskim Teatrem Miejskim, ale także to, jak zmieniały się w czasie uwarunkowania społeczne i polityczne. Książka podzielona jest na trzy części. W pierwszej przyglądam się burzliwemu, jeszcze w sporej części wojennemu sezonowi 1944/1945 w Lublinie. Był to czas, gdy w teatrze przy ulicy Narutowicza funkcjonowały kolejno trzy instytucje – tzw. Teatr Zrzeszenia Aktorskiego kierowany przez Józefa Klejera i Irenę Ładosiównę (od lipca do października 1944), Teatr Wojska Polskiego (od października 1944 do lutego 1945) oraz Teatr Miejski (od marca 1945 roku). Druga część poświęcona jest dyrekcji Antoniego Różyckiego w latach 1945-1947, a trzecia dyrekcji Maksymiliana Chmielarczyka.

Podział ten odzwierciedla trzy fazy działalności lubelskiej sceny. W pierwszej była to centralna instytucja teatralna tzw. Polski Lubelskiej; w drugiej (zwłaszcza w okresie 1945-1946, kiedy to kierownikiem artystycznym był Karol Borowski) Teatr Miejski przejawiał ponadlokalne ambicje, dysponował przy tym zespołem bardzo dobrych aktorów, którzy na skutek zniszczenia Warszawy i zakazów weryfikacyjnych właśnie w Lublinie znaleźli dla siebie miejsce; trzecia z kolei faza to stopniowy powrót – pomimo usilnych starań Chmielarczyka – w koleiny charakterystyczne dla funkcjonowania teatru w prowincjonalnym mieście. Tym przemianom towarzyszyły zmiany polityki kulturalnej komunistycznego rządu, który wraz z umacnianiem swojej władzy dążył jednocześnie do coraz ściślejszego kontrolowania także świata kultury i sztuki.

W każdej z części przyjąłem podobny sposób prezentowania dziejów Teatru Miejskiego w tym czasie. Obok omawiania poszczególnych premier oraz ich recepcji starałem się również przybliżyć – w oparciu o materiały archiwalne – kontekst instytucjonalny, kulisy wewnętrznych konfliktów i rozsad personalnych, wszelkie próby wpływania na dyrekcję i aktorów, których ślady zachowały się w dokumentach. Przyglądając się tym mniej lub bardziej ukrytym działaniom, jakie miały miejsce wokół posad i funkcji, wyraźnie można dostrzec zwiększające się stopniowo uzależnianie dyrektorów od władz państwowych i lokalnych. O ile w początkowym okresie artyści częstokroć mieli możliwość działania metodą faktów dokonanych (jak to miało miejsce na przykład w przypadku mianowania Józefa Klejera dyrektorem latem 1944 roku, a także w przypadku objęcia tej funkcji w 1945 roku przez Antoniego Różyckiego), to już np. w 1947 roku Maksymilian Chmielarczyk, pomimo dużego poparcia ze strony środowiska, władz miejskich i wojewódzkich, musiał przez kilka miesięcy zabiegać o oficjalną ministerialną nominację, która zresztą została ogłoszona bez zbytniego entuzjazmu.

Istotną częścią mojej książki są także próby przybliżenia ówczesnych pozycji repertuarowych – dziś często niemal zapomnianych. Wybór takich a nie innych sztuk do realizacji był bowiem wypadkową wielu czynników – możliwości sceny, gustów publiczności,

nacisków i zachęt władz – stąd w moim przekonaniu dużo one mówią o duchu epoki. Repertuar lubelskiego teatru w omawianym okresie jest oczywiście dość charakterystyczny dla tego czasu, niemniej jednak ze względu na pionierski charakter działalności tej sceny warto zauważyć, że np. opisywany z ubolewaniem przez Kazimierza Wykę „renesans Zapolskiej” zaczął się właśnie na deskach przy ulicy Narutowicza. To także w Lublinie „odkryto” zapomnianych *Jeńców* Lucjana Rydla i doszło do jednego z pierwszych skandali z polityką oraz złożonymi realiami niedawnej okupacji w tle, jaki miał miejsce po premierze *Weryfikacji* Ireny Ładosiówny jesienią 1946 roku.

W podsumowaniu podjąłem próbę szerszego spojrzenia na teatralne powojnie w Polsce w kontekście dyskusji na temat znaczenia i wpływu tego okresu (a także czasów stalinowskiego terroru) na dalsze dzieje kultury polskiej. Według mnie bowiem czas tuż powojenny stanowi – czy tego chcemy czy nie – jeden z fundamentów współczesnej organizacji życia teatralnego i kulturalnego w Polsce. To właśnie wtedy ukształtowały się nie tylko zręby organizacyjne, ale także na przykład hierarchie poszczególnych ośrodków życia artystycznego. Stąd właśnie jednym z istotnych wątków, jaki poruszam w zakończeniu, jest przybliżenie i polemika z obrazem polskiego życia artystycznego tamtych lat zawartym w rocznych podsumowaniach, których dokonywał w 1948 i 1949 roku na łamach „Twórczości” Kazimierz Wyka. Lublin został w nich bowiem ujęty jako jedno z miast leżących w „pasie niedowładów” (obok m. in. Białegostoku i Rzeszowa), w którym to pasie rozwój kultury i sztuki odbiegał znacznie od pozostałych części kraju. Wydaje się, że takie opinie były zasadne jedynie w części, a do tego wpisywały się w odgórną politykę władz preferującą na przykład miasta położone na terenie tzw. Ziemi Odzyskanych albo będące ważnymi ośrodkami przemysłowymi.

Pracując nad książką jednocześnie napisałem kilka artykułów dotyczących tego okresu, które stanowią swego rodzaju uzupełnienie mojej refleksji badawczej na ten temat. Są to m. in. artykuły poświęcone powojennej recepcji sztuki *Uciekła mi przepióreczka* Stefana Żeromskiego (*Uciekające przepióreczki*, „Teatr” 2019, nr 9) oraz *Jeńców* Rydla („*Sztuka niemal prorocza*” – o krótkiej scenicznej karierze „*Jeńców*” Lucjana Rydla w powojennej Polsce, [w:] *Dramat słowiański XIX i XX wieku. Próba zbliżenia, przekroje, (re)konstrukcje i (re)lektury*, red. nauk. M. J. Olszewska, K. Samsel, A. Skórzewska-Skowron, Warszawa 2021), krytyce teatralnej w 1944 roku („*Niech i krytyka podejmie ton zawodowy*”. *Krytyka i sprawozdawczość teatralna w pierwszych miesiącach tzw. Polski Lubelskiej*, [w:] *Polska krytyka teatralna XX wieku. Sylwetki krytyków. Wybrane problemy*, pod red. M. Gabryś-Sławińskiej, Lublin 2019) czy powojennym losom Juliusza Osterwy (*Osterwa po wojnie albo Pięknosłużca w Polsce Ludowej*, „Pamiętnik Teatralny” 2020, z. 2).

Innym ważnym nurtem moich badań jest refleksja nad dramaturgią polską – przede wszystkim dwudziestowieczną i najnowszą. Jest to kontynuacja mojej pracy, której efektem był doktorat poświęcony polskiej dramaturgii międzywojennej – przede wszystkim tej jej części, którą przyjęło się nazywać ekspresjonistyczną. W swojej pracy w kontekście tego nurtu w polskim dramaturgicznym zająłem się m. in. analizą sztuk Jerzego Hulewicza, Andrzeja Rybickiego oraz Józefa Czechowicza. W ramach kontynuacji tych badań napisałem m.in. artykuły poświęcone krótkim sztukom w dobie Młodej Polski, dramaturgii Karola Huberta Rostworowskiego, Bolesława Leśmiana, Sławomira Mrożka, Jarosława Jakubowskiego, obrazowi wschodniej Polski w dramacie współczesnym. W swojej refleksji nad dramaturgią staram się uwzględniać kontekst teatralny. Jest on dla mnie ważny nie tylko dlatego, że konwencje sceniczne wpływają na kształt wielu sztuk, ale także dlatego, że w przypadku dramatu – zarówno forma, jak i podejmowana problematyka – ze względu na bezpośrednią łączność z wyrastającą z tego, co „tu i teraz” sztuką teatru, stanowi w moim przekonaniu jedno z najciekawszych świadectw i najgłębszych diagnoz czasów, w których powstaje.

Innym ważnym obszarem moich zainteresowań naukowych jest twórczość Józefa Czechowicza (nie tylko dramatyczna), któremu poświęciłem kilkanaście studiów. Twórczość tego jednego z najwybitniejszych polskich poetów XX wieku interesuje mnie jako zjawisko całościowe, wielonurtowe i wyrafinowane. Staram się mu zatem przyglądać nie tylko jednemu z twórców tzw. drugiej awangardy poetyckiej, ale także jako prozaikowi, dramaturgowi, dziennikarzowi prasowemu i radiowemu, działaczowi społecznemu i lokalnemu etc. Niezwykle ciekawa wydaje się podjęta przez autora *nuty człowieczej* jego gra z własną biografią i wizerunkiem, przypominająca nieco prowokacje i manipulacje Witkacego czy Gombrowicza.

Badaniom tym towarzyszy także moja działalność edytorska – współredagowałem krytyczne edycje dwu tomów *Pism zebranych* Czechowicza – *Utwory dramatyczne* (wspólnie z Joanną Nowakowską oraz *Varia* (wspólnie z Aleksandrem Wójtowiczem), zbiór materiałów z archiwum czasopisma „Reflektor” (wspólnie z Aleksandrem Wójtowiczem) oraz szopek satyrycznych napisanych pod szyldem lubelskiej grupy poetyckiej powstałej wokół tego pisma (wspólnie z Justyną Teterwak i Aleksandrem Wójtowiczem). Poza tym przygotowałem również kilka edycji o charakterze popularnym – m. in. wiersze Grażyny Chrostowskiej (wspólnie z Barbarą Oratowską) oraz wspólne wydanie w jednym tomie *Poematu o mieście Lublinie* Czechowicza i *Ballady lubelskiej* Józefa Łobodowskiego.

Informacja o wykazywaniu się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

Jestem członkiem Pracowni Historii Dramatu Polskiego 1864-1939 działającej przy Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego. W jej ramach współorganizowałem kilka sesji naukowych, a także otwarte seminarium poświęcone dramaturgii Franciszki Arnsztajnowej. Współpracuję także w działającym w Instytucie Badań Literackich PAN Ośrodkiem Badań nad Dramatem Współczesnym, dla którego przygotowałem m. in. wybór dramatów i słuchowisk Henryka Bardijewskiego (w serii „Dramat polski. Reaktywacja”).

W ramach pracy na stanowisku kierownika Muzeum Literackiego w Lublinie organizowałem wydarzenia o charakterze naukowymi i popularyzatorskim (konferencje i seminaria, spotkania literackie), brałem także udział w przygotowaniu projektu badawczego poświęconego edycji notatników Józefa Łobodowskiego, opracowywałem i publikowałem materiały archiwalne (pochodzące m. in. z archiwum czasopism „Reflektor”, „Kamena”, „Kresy”).

W latach 2015-2017 byłem członkiem Komisji Artystycznej Ogólnopolskiego Konkursu „Klasyka Żywa” organizowanego przez Instytut Teatralny im. Z. Raszewskiego pod auspicjami Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Pracując od 2019 roku w Instytucie Teatralnym jako zastępca dyrektora ds. programowych inicjowałem oraz brałem udział w wielu przedsięwzięciach o naukowym charakterze (m. in. w wielu sesjach i konferencjach naukowych, opracowałem założenia programu Przestrzenie Sztuki – Teatr, badaniach teatru polskiego w czasie pandemii, a także w tworzeniu programu badań działalności teatru polskiego poza Polską). Brałem czynny udział w spotkaniach europejskiej sieci centrów dokumentacji i informacji sztuk performatywnych ENICPA w Pradze (2019) i Oslo (2022) oraz światowego stowarzyszenia muzeów i archiwów teatralnych SIBMAS. W 2022 roku byłem także jednym z inicjatorów oraz brałem udział w projekcie „*Dziady*” w *Tbilisi* realizowanym przez Instytut Teatralny im. Z. Raszewskiego oraz Akademię Teatru i Filmu im. Szoty Rustawelego w Tbilisi w ramach programu Instytutu Adama Mickiewicza. Ponadto jako członek Pracowni Teatrológicznej Polskiej Kompanii Teatralnej czynnie uczestniczyłem w organizacji m. in. cyklicznych Kolokwium Teatralnych.

Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę.

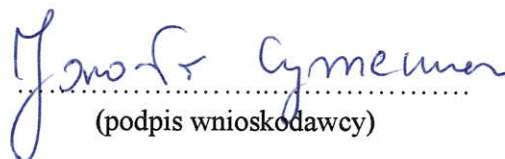
W ramach mojej pracy na stanowisku adiunkta na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej prowadziłem zajęcia na kilku kierunkach tej uczelni (filologia polska, e-edytorstwo i techniki redakcyjne, animacja i menedżer kultury, dziennikarstwo i komunikacja społeczna, kulturoznawstwo, studia podyplomowe w zakresie muzealnictwa). Od 2013 prowadzę także seminaria licencjackie na kierunkach filologia polska i e-edytorstwo (wypromowałem około trzydziestu licencjatów), byłem także recenzentem wielu prac licencjackich i magisterskich. Pełniłem również funkcję promotora pomocniczego w dwu przewodach doktorskich. Wykładałem także gościnnie w ramach studiów podyplomowych organizowanych przez Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie.

Współorganizowałem kilkanaście krajowych i międzynarodowych konferencji naukowych realizowanych we współpracy z wieloma instytucjami naukowymi, kulturalnymi i artystycznymi. Brałem także udział w organizowaniu wydarzeń w ramach programu współpracy UMCS ze szkołami partnerskimi oraz w czasie Drzwi Otwartych UMCS. Byłem jednym z założycieli Polskiego Towarzystwa Badań Teatralnych (w latach 2015-2019 pełniłem funkcję członka zarządu tej organizacji). Jestem ponadto członkiem Polskiej Kompanii Teatralnej – zakładałem w jej ramach Pracownię Teatrolologiczną. Od 2009 roku biorę także czynny udział w pracach Komitetu Okręgowego Olimpiady Literatury i Języka Polskiego w Lublinie.

Popularyzacji wiedzy o teatrze i literaturze stanowi bardzo istotną część mojej aktywności. Bywam aktywnym krytykiem teatralnym i literackim – zarówno w pismach i portalach branżowych („Teatr”, „Akcent”, teatralny.pl, teatrologia.info), jak i w gazetach codziennych. Przygotowałem kilka wystaw i pokazów w Muzeum Józefa Czechowicza (m. in. *Kolorowe międzywojnie. Aneks lubelski, Poeci grupy „Wołyń”*), byłem członkiem zespołu przygotowującego wystawę z okazji jubileuszu 200-lecia Teatru Starego w Lublinie. Wspólnie z Grzegorzem Kondrasiukiem przeprowadziłem w 2015 roku w Centrum Kultury w Lublinie cykl wykładów *Scena Lublin*, których efektem była opublikowana w 2017 roku książka pod tym samym tytułem oraz spektakl Joanny Lewickiej *Żywi i umarli albo Bandyty w piekle* według tekstu melodramatu Stanisława Krzesińskiego z 1853 roku zrealizowany przez Fundację Teatrikon w Teatrze Starym w Lublinie. Pracowałem przy tym spektaklu jako dramaturg oraz konsultant w zakresie historii teatru, a także przygotowałem i przeprowadziłem kilka towarzyszących przedstawieniu warsztatów przeznaczonych dla uczniów i nauczycieli.

Brałem udział w licznych programach radiowych i telewizyjnych, dyskusjach panelowych, spotkaniach. Wygłosiłem wiele wykładów otwartych m. in. dla uczniów szkół partnerskich UMCS, Uniwersytetu Trzeciego Wieku, w ramach których staram się popularyzować wiedzę na temat teatru i literatury. W latach 2020-2022 wspólnie z Grażyną Lutosławską przygotowaliśmy i zrealizowaliśmy ponad 30 odcinków cyklu *Alfabet lubelski* emitowanego w Radiu Lublin popularyzującego wiedzę o ważnych postaciach i zjawiskach w historii i kulturze Lublina.

Moja aktywność naukowa, wydawnicza, edukacyjna i popularyzatorska została nagrodzona Medalem Komisji Edukacji Narodowej (2014), Medalem Prezydenta m. Lublin (2014), Nagrodą JM Rektora UMCS III stopnia (2015), Medalem Unii Lubelskiej (2017), Medalem Pamiątkowym Województwa Lubelskiego (2020). W 2015 roku byłem również stypendystą Prezydenta m. Lublin, w ramach którego zrealizowałem projekt „Teatr stołecznego królewskiego miasta Lublina”.

(podpis wnioskodawcy)